

BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE

Artykuł stanowi fragment kwartalnika Bezpieczeństwo Narodowe.

Wybrane aspekty współpracy amerykańsko-izraelskiej w dziedzinie obronności: historia i stan obecny w kontekście polityki USA na Bliskim Wschodzie

PRZEMYSŁAW PACUŁA

Mimo że obecne relacje amerykańsko-izraelskie wydają się być napięte, to sojusz między oboma państwami ma nadal trwale podstawy: współpraca przynosi obopólne korzyści, a zarówno Izrael, jak i Stany Zjednoczone nie mają wartościowej alternatywy dla realizacji swoich interesów. Ugruntowaniu wzajemnych relacji sprzyjają również zaangażowanie amerykańskiego przemysłu zbrojnego w Izraelu oraz intensywne współpraca wywiadowcza i sił specjalnych, zwalczających ugrupowania terrorystyczne. Należy zatem zakładać, że niezależnie od rozbieżności dwustronnych, współpraca amerykańsko-izraelska będzie w przyszłości kontynuowana.

Współpraca polityczno-wojskowa między Stanami Zjednoczonymi a Izraelem stanowi przykład jednego z najbardziej trwałych i skutecznych bilateralnych sojuszy współczesnego świata¹. Od momentu utworzenia państwa Izrael (USA jako pierwsze uznały ten fakt 14 maja 1948 r.)² Stany Zjednoczone w mniejszym lub większym stopniu wspierały jego rozwój, przyczyniając się do zachowania przez niego niepodległości, integralności

¹ Zob. np.: K. Puschel, *US-Israeli Strategic Cooperation in the Post-Cold War Era: An American Perspective*, Jaffee Center for Strategic Studies, Tel Awiw 1992.

² Prezydent USA Harry Truman podpisał prezydencki dekret uznający *de facto* istnienie państwa Izrael 11 minut po ogłoszeniu przez izraelskie władze deklaracji niepodległości. Zob.: *Israel International Recognition: US grants de facto recognition*, 14 maja 1948 r., <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/History/recog.html> (dostęp: 20 września 2013 r.). 7 miesięcy później (31 stycznia 1949 r.) H. Truman zdecydował o uznaniu państwa Izrael *de iure*. Zob.: *Israel International Recognition: US grants de iure recognition*, 31 stycznia 1949 r., <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsourc/History/dejure.html> (dostęp: 20 września 2013 r.).

terytorialnej oraz późniejszego rozwoju³. W dziedzinie obronności instrumentami tego wsparcia była nie tylko bezpośrednia pomoc finansowa (Izrael jest jej największym odbiorcą w świecie), ale również sprzedaż nowoczesnego uzbrojenia (nieдоступnego dla innych sojuszników), wspólne ćwiczenia, wymiana informacji wywiadowczych oraz wsparcie technologiczne dla izraelskiego przemysłu zbrojeniowego.

Wraz z rozwojem Izraela współpraca ta przynosiła coraz większe korzyści także stronie amerykańskiej, jednak to państwo izraelskie stało się większym beneficjentem tej kooperacji. Dzięki wsparciu USA było ono w stanie stworzyć nowoczesne siły zbrojne, których wyposażenie i wyszkolenie rekompensowało przewagę liczebną otaczających Izrael wrogich państw arabskich. Pomoc amerykańska pozwoliła również zbudować od podstaw przemysł zbrojeniowy, który stawia Izrael w dziesiątce największych światowych eksporterów uzbrojenia⁴.

Ścisła współpraca z Izraelem stanowi filar polityki USA w regionie Bliskiego Wschodu. Wspólne demokratyczne wartości i strategiczne położenie czynią to państwo głównym sojusznikiem Waszyngtonu w regionie stanowiącym jeden z najważniejszych priorytetów polityki zagranicznej Stanów Zjednoczonych⁵. Nie bez znaczenia jest również militarny aspekt tego sojuszu. Jak zauważył były sekretarz stanu USA Alexander Haig, „Izrael jest największym amerykańskim lotniskowcem, który nie może zostać zatopiony, nie ma na pokładzie nawet jednego amerykańskiego żołnierza i jest zlokalizowany w regionie o krytycznym znaczeniu dla bezpieczeństwa USA”⁶. Jednocześnie jednak wrogość ze strony otaczających Izrael państw muzułmańskich dotyka również Stanów Zjednoczonych, postrzeganych jako obrońcę izraelskich interesów. Osłabia to pozycję USA w świecie arabskim i wpływa na ich możliwości oddziaływania na kształt polityczny Bliskiego Wschodu.

³ Zob.: A. Bógdał-Brzezińska, *Globalizacja Polityki Stanów Zjednoczonych 1945–1949*, Aspra-JR, Warszawa 2001; K. Michałek, *Amerykańskie stulecie*, Mada, Warszawa 2004.

⁴ Według danych SIPRI za okres 2008–2012, Izrael zajmuje 10. miejsce na liście największych eksporterów uzbrojenia z udziałem ok. 2 proc. Liderem w tej dziedzinie pozostają Stany Zjednoczone, a na dalszych miejscach znajdują się kolejno Rosja, Niemcy, Francja, Chiny, Wielka Brytania, Hiszpania, Włochy i Ukraina. Za: *The top 20 Arms Exporters, 2008–2012*, SIPRI, http://www.sipri.org/googlegmaps/2013_of_at_top_20_exp_map.html (dostęp: 6 listopada 2013 r.).

⁵ Por.: *U.S. relations with Israel*, <http://www.state.gov/r/pa/ei/bgn/3581.htm> (dostęp: 6 listopada 2013 r.).

⁶ S. Feldman, *Alexander Haig, the Rebbe and Israel: the Secret revealed after 32 years*, American Thinker, 7 czerwca 2013 r., http://www.americanthinker.com/2013/06/alexander_haig_the_rebbe_and_israel_a_secret_revealed_after_32_years.html (dostęp: 24 września 2013 r.).

Polityczne uwarunkowania wsparcia USA dla Izraela

Wbrew powszechnemu przekonaniu, według którego USA udziela Izraelowi bezwarunkowego poparcia (w domyśle – szkodliwego dla międzynarodowej pozycji USA)⁷, polityka Stanów Zjednoczonych wobec tego państwa w latach 1948–2013 nie jest bynajmniej jednoznaczna. Wątpliwości dotyczące skutków udzielenia wsparcia Izraelowi towarzyszyły przywódcom USA od momentu, w którym trzeba było podjąć decyzję odnośnie do uznania jego istnienia. Podczas gdy prezydent H. Truman był zdecydowanym tego zwolennikiem, sekretarz stanu George Marshall wskazywał, że „poparcie państwa Izrael będzie szkodzić relacjom ze światem muzułmańskim, ograniczać dostęp do bliskowschodnich zasobów ropy naftowej oraz destabilizować region”⁸. W latach 50. XX w. Stany Zjednoczone udzielały ograniczonego wsparcia nowemu państwu w postaci pożyczek i grantów na cele cywilne (głównie żywność)⁹. Głównym dostawcą uzbrojenia i pomocy militarnej dla Izraela była w tamtym czasie Francja, której celem było zrównoważenie rosnącej siły Egiptu¹⁰. Prezydent tego państwa – Gamal Abdel Nasser – prowadził częściowo pod wpływem ZSRR i bloku wschodniego nacjonalistyczno-lewicową politykę, która zagrażała również interesom francuskim¹¹. Administracja prezydenta Dwighta Eisenhowera starała się z kolei zapobiec przystąpieniu Egiptu do bloku wschodniego, szczególnie, że G. Nasser wyrażał zainteresowanie zbliżeniem z USA¹². Z tego powodu Stany Zjednoczone utrzymywały neutralną politykę bliskowschodnią, a w kon-

⁷ Zob. np.: J. Mearsheimer, S. Walt, *The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy*, Farrar, Straus and Giroux, Nowy Jork 2008 lub *To Israel with Love. Why America gives Israel its unconditional support*, „The Economist”, 3 sierpnia 2006 r., <http://www.economist.com/node/7255198> (dostęp: 23 września 2013 r.).

⁸ A. Iseroff, *President Harry S. Truman and US support for Israeli Statehood*, http://www.mideastweb.org/us_supportforstate.htm (dostęp: 24 września 2013 r.) oraz P. Weiss, *Damned as anti-Semite Geo Marshall predicted that Israel would become US tarbaby*, 2 kwietnia 2010 r., <http://mondoweiss.net/2010/04/damned-as-anti-semite-geo-marshall-predicted-that-israel-would-become-us-tarbaby.html> (dostęp: 23 września 2013 r.).

⁹ Zob.: I. Alteras, *Eisenhower and Israel, US-Israeli relations 1953–1960*, University Press of Florida, 1993.

¹⁰ M. Kroenig, *Exporting the Bomb. Technology Transfer and the Spread of Nuclear Weapons*, Cornell University Press, 2010, s. 98–100.

¹¹ Zob.: B. Stępniewska-Holzer, J. Holzer, *Egipt. Stulecie przemian*, Wydawnictwo Akademickie DIALOG, Warszawa 2006.

¹² O. Sirrs, *Nasser and the Missile Age In the Middle East*, Routledge, Nowy Jork 2006, s. 143–145.

flikcie wokół nacjonalizacji Kanału Sueskiego¹³ wystąpiły przeciwko Francji, Wielkiej Brytanii i Izraelowi.

Zwrot w polityce USA wobec Izraela nastąpił w końcowej fazie prezydentury Lyndona B. Johnsona. Powody tego były różne – od osobistych poglądów L. Johnsona, przez rosnące w Waszyngtonie po wojnie sześciodniowej z 1967 r. przekonanie, że kraje arabskie (w szczególności Egipt) bezpowrotnie znalazły się w strefie wpływów ZSRR, po iluzje demokratycznej administracji związane z nadziejami na wsparcie ze strony lobby izraelskiego w wyborach prezydenckich w 1968 r. przeciwko Richardowi Nixonowi, w celu zrównoważenia efektów niepopularnej w społeczeństwie wojny wietnamskiej. George Lenczowski napisał, że z punktu widzenia pozycji Stanów Zjednoczonych na Bliskim Wschodzie „prezydentura Johnsona była nieszczęśliwa, praktycznie – tragiczna”, podczas której „polityka Ameryki skrzyła ostatecznie w kierunku proizraelskim”¹⁴. Jest w tym stwierdzeniu oczywiście nieco przesady, czego przykładem są działania administracji R. Nixona, która z jednej strony wspierała Izrael, z drugiej jednak naciskała władze w Tel Awiwie, aby wycofały wojska z zajętych w 1967 r. terenów okupowanych (egipskich i palestyńskich).

Wybuch wojny Jom-Kippur, stanowiącej najpoważniejsze zagrożenie dla istnienia państwa izraelskiego od momentu jego powstania, zmusiło premier tego kraju Goldę Meir do zwrócenia się o pomoc do USA¹⁵. O skomplikowanym charakterze relacji amerykańsko-izraelskich w tamtym okresie świadczyć może fakt, że mimo wiarygodnych doniesień wywiadowczych, G. Meir nie zdecydowała się na wykonanie uprzedzającego uderzenia, głównie z powodu obaw, czy w takim przypadku mogłaby liczyć na wsparcie Stanów Zjednoczonych¹⁶. Obawy te były uzasadnione, gdyż według ówczes-

¹³ Zbudowany w 1869 r., znajdował się od 1882 r. w strefie wpływów Wielkiej Brytanii. W 1888 r. podpisano w Konstantynopolu międzynarodową konwencję, na mocy której Kanał stał się neutralnym szlakiem swobodnej żeglugi pozostającym pod kontrolą Wielkiej Brytanii. Po uzyskaniu przez Egipt niepodległości w 1922 r. umowa brytyjsko-egipska utrzymywała jego status. Po II wojnie światowej Egipt przejmował stopniową kontrolę nad Kanałem, a w 1956 r. prezydent G. Nasser ogłosił jego nacjonalizację. W odpowiedzi Wielka Brytania, Izrael i Francja zaatakowały Egipt, pokonując w ciągu kilku dni armię egipską, jednak na skutek presji USA (obawiających się eskalacji konfliktu na skalę globalną) państwa te musiały wycofać się z Egiptu.

¹⁴ G. Lenczowski, *American Presidents and the Middle East*, Duke University Press, Durham 1990, s. 105.

¹⁵ Zob.: E. Burkett, *Golda Meir*, Gibson Square, 2012.

¹⁶ B. Hartman, *Golda Meir's fear and uncertainty at out break of Yom Kippur war revealed in unclassified documents*, „The Jerusalem Post”, 12 września 2013 r., <http://www.jpost.com/Defense/Golda-Meirs-fears-and-uncertainty-at-outbreak-of-Yom-Kippur-War-revealed-in-declassified-documents-326043> (dostęp: 24 września 2013 r.).

snego sekretarza stanu Henry'ego Kissingera, gdyby Izrael zaatakował pierwszy „nie dostałby nawet jednego gwoźdźca” (w domyśle: od USA)¹⁷. W czasie gdy siły izraelskie odpierały symultaniczne ataki wojsk pancernych Egiptu i Syrii, między Waszyngtonem a Tel Awiwem toczyła się dyplomatyczna rozgrywka: USA zwlekały z pomocą (za radą H. Kissingera, który uważał, że osłabiony Izrael będzie bardziej skłonny do negocjacji zgodnie z intencjami Waszyngtonu¹⁸), a w odpowiedzi Izrael rozpoczął procedurę uzbrajania samolotów w bomby nuklearne. Skłoniło to ostatecznie prezydenta R. Nixona do udzielenia pomocy sojusznikowi.

Podobną postawę wobec sojuszu z Izraelem prezentowały kolejne administracje. Z jednej strony rosła pomoc materialna, z drugiej zaś władze amerykańskie usiłowały wpływać na działania rządu w Tel Awiwie w kierunku osiągnięcia porozumienia z sąsiadami. Efektem takiej polityki było m.in. wynegocjowane przy wsparciu prezydenta Jimmy'ego Cartera w czasie rozmów w Camp David w 1978 r. porozumienie między premierem Izraela Menachemem Beginem i prezydentem Egiptu Anwarem Sadatem, które doprowadziło do zawarcia 18 września 1979 r. w Waszyngtonie trwałego traktatu pokojowego między Egiptem a Izraelem¹⁹. Było ono objęte nie tylko politycznymi, ale również finansowymi gwarancjami ze strony Stanów Zjednoczonych.

Relacje USA z Izraelem uległy zacieśnieniu po objęciu urzędu prezydenta przez Ronalda Reagana w 1981 r.²⁰. Wyraziste poglądy R. Reagana w kwestii zagrożeń ze strony ZSRR, zwalczania terroryzmu oraz współpracy w obszarze bezpieczeństwa były zbieżne z polityką Izraela. W latach 80. doszło do instytucjonalizacji współpracy amerykańsko-izraelskiej (o czym niżej) oraz do znaczącego podniesienia kwot przekazywanych stronie izraelskiej w ramach pomocy wojskowej. W relacjach dwustronnych nie brakowało przy

¹⁷ G. Tarabani, *Israeli-Palestinian Conflict: From Balfour Promise To Bush Declaration: The Complications And The Road For A Lasting Peace*, AuthorsHouse, Bloomington 2008, s. 158. Por. także: H. Kissinger, *White House Years*, Little, Brown and Company, Londyn 1979.

¹⁸ Miał on powiedzieć: *pozwołmy Izraelowi krwawić*. Zob.: Y. Goldman, *Kissinger: Strike on Iran is American decision*, „The Times of Israel”, 5 października 2012 r., <http://www.timesofisrael.com/kissinger-war-against-iran-is-an-american-decision/> (dostęp: 24 września 2013 r.).

¹⁹ W Camp David obie strony podpisały dwa porozumienia: Podstawy dla pokoju na Bliskim Wschodzie (dotyczące m.in. utworzenia samorządu palestyńskiego na Zachodnim Brzegu Jordanu i w Strefie Gazy) oraz Podstawy dla traktatu pokojowego między Egiptem a Izraelem (zawierające głównie ustalenia dotyczące przyszłości półwyspu Synaj, z którego Izrael zgodził się wycofać swoje wojska, a Egipt przyjął zobowiązania dotyczące liczebności wojsk i ograniczenia związane z ich rodzajem i lokalizacją – nie bliżej niż 30 km granicy z sąsiadem).

²⁰ Zob.: N. Laham, *Crossing the Rubicon: Ronald Reagan and U.S. Policy in the Middle East*, Ashgate Pub Ltd, Farnham 2004 r.

tym kwestii spornych: Stany Zjednoczone wyraziły dezaprobatę dla izraelskiego ataku powietrznego na iracki reaktor w Osiraku w 1981 r.²¹, a rozpoczęcie przez władze w Tel Awiwie pierwszej wojny libańskiej w 1982 r. spowodowało, że w Waszyngtonie rozważano nawet wprowadzenie sankcji przeciwko Izraelowi, przypominając, że uzbrojenie przekazywane w ramach pomocy sojuszniczej ma służyć obronie, a nie pomagać w ekspansji. Zawieszono również dostawę zakontraktowanych bomb kasetonowych²². Mimo tego, nawet odrzucenie przez władze izraelskie amerykańskiego planu pokojowego zakończenia działań w Libanie nie zmieniło generalnie pozytywnego nastawienia administracji R. Regana względem Izraela.

W początkowej fazie kadencji George'a H.W. Busha relacje amerykańsko-izraelskie uległy pogorszeniu. Problemem pozostawała kwestia terenów okupowanych przez Izrael (w tym wschodniej Jerozolimy, uznawanej przez władze w Tel Awiwie za suwerenną część Izraela i zaanektowaną w 1980 r.) i rozwijanego tam żydowskiego osadnictwa²³. Potencjalny kryzys mógł również nastąpić w wyniku rozpoczętej 16 stycznia 1991 r. operacji koalicji pod przywództwem USA (które realizowały w ten sposób doktrynę J. Cartera²⁴) przeciwko Irakowi, który w sierpniu 1990 r. zaatakował sąsiadujący z nim Kuwejt. Iracki przywódca Saddam Hussajn rozpoczął ostrzał terytorium Izraela licząc na to, że wciągnięcie tego państwa do wojny spowoduje wycofanie się z antyirackiej koalicji państw regionu (przede wszystkim Egiptu i Syrii) i przyłączenie się ich do Iraku w walce z państwem izraelskim. Władze w Tel Awiwie (za namową USA) nie dały się jednak sprowokować, co pozytywnie wpłynęło na napięte relacje ze Stanami Zjednoczonymi.

²¹ Operacja „Opera” została przeprowadzona przez Siły Powietrzne Izraela 7 czerwca 1981 r. W jej wyniku zniszczono iracki reaktor jądrowy, który w najbliższym czasie miał zostać wyposażony w pręty paliwowe. Ponieważ pracowało w nim wielu europejskich naukowców (przede wszystkim z Francji i Włoch), atak został przeprowadzony w niedzielę, w celu zminimalizowania ryzyka śmierci cudzoziemców. Atak spotkał się z gwałtowną reakcją społeczności międzynarodowej. W rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ stanowczo potępiono akcję izraelską i przyznano Irakowi prawo do zadośćuczynienia.

²² J. Mearsheimer, S. Walt, *The Israel Lobby...*, *op.cit.*, s. 39.

²³ 22 maja 1989 r. sekretarz stanu James Baker na spotkaniu z przedstawicielami Amerykańsko-Izraelskiego Komitetu Spraw Publicznych (AIPAC) wyraził pogląd o konieczności porzucenia przez Izrael „ekspansjonistycznej polityki” i prób odzyskania Strefy Gazy i Zachodniego Brzegu Jordanu. T. Friedman, *Baker, in a Middle East Blueprint, Asks Israel to Reach Out to Arabs*, „The New York Times”, 23 maja 1989 r., <http://www.nytimes.com/1989/05/23/world/baker-in-a-middle-east-blueprint-asks-israel-to-reach-out-to-arabs.html> (dostęp: 25 września 2013 r.).

²⁴ Została ona ogłoszona przez J. Cartera w orędziu o stanie państwa wygłoszonym 23 stycznia 1980 r. i stanowiła, że „jakakolwiek próba przejścia kontroli nad regionem Zatoki Perskiej przez siłę zewnętrzną będzie traktowana jako atak na żywotne interesy Stanów Zjednoczonych Ameryki i taki atak będzie odparty wszelkimi niezbędnymi środkami, w tym siłą militarną”.

Administracja Billa Clintona była być może najbliższej osiągnięcia trwałego porozumienia w procesie bliskowschodnim. Niewątpliwym sukcesem było doprowadzenie do podpisania 26 października 1994 r. traktatu pokojowego między Izraelem a Jordanią, a także – w obecności króla Jordanii Hussejna oraz prezydenta Egiptu Hosniego Mubaraka – Przejściowego porozumienia między Izraelem a Palestyńczykami (28 września 1995 r.). Polityka B. Clintona zakładała, że z jednej strony należy naciskać na izraelski rząd, aby powstrzymał się od działań antagonizujących świat arabski, z drugiej zaś namawiać państwa muzułmańskie do porzucenie przez nie polityki izolowania Izraela w regionie. Choć z różnych powodów bliskowschodni proces pokojowy nie został w latach 90. zakończony²⁵, to jednak trwałym efektem polityki USA w tamtym okresie było zmniejszenie napięć np. w relacjach izraelsko-jordańskich.

Relacje izraelsko-amerykańskie uległy zacieśnieniu po zwycięstwie George'a W. Busha w wyborach prezydenckich²⁶. Kontynuował on próby osiągnięcia postępu w bliskowschodnim procesie pokojowym, ustanawiając w porozumieniu z Rosją i UE „mapę drogową” dla pokoju²⁷, której celem miało być utworzenie państwa palestyńskiego do 2005 r. Ponieważ inicjatywa ta szybko zakończyła się fiaskiem (czego dowodem była m.in. trwająca w latach 2000–2004 druga intifada²⁸), USA obarczyły odpowiedzialnością za jej niepowodzenie stronę palestyńską.

Nowym elementem polityki Stanów Zjednoczonych wobec Izraela była zmiana podejścia wobec problemu osadnictwa. Dotychczas kolejne administracje potępiały prowadzoną przez władze w Tel Awiwie kolonizację spornych terenów wskazując, że jest to polityka faktów dokonanych, utrudniająca przyszły podział terytoriów²⁹. Tymczasem w 2004 r. G.W. Bush, popierając przedstawiony przez izraelskiego premiera Ariela Szarona plan wycofania

²⁵ Główną winą obarcza się przede wszystkim przywódcę Palestyńczyków Jasera Arafata, który niezależnie od dużych ustępstw ze strony Izraela i presji USA, nie wykorzystał szansy na osiągnięcie trwałego porozumienia. Więcej: D. Ross, *The Missing Peace: the Insight Story of the Fight for Middle East Peace*, Farrar, Straus and Giroux, USA 2004.

²⁶ M. Troszyńska, *Polityka zagraniczna Stanów Zjednoczonych w latach 2000-2004*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2006.

²⁷ *President Bush's Road Map to a Palestinian State*, New York Times, 14 listopada 2002, <http://www.nytimes.com/2002/11/14/international/middleeast/15MIDETEXT.html> (dostęp: 25 września 2013 r.).

²⁸ Nazywana również intifadą Al-Aksa, była masowym powstaniem Palestyńczyków przeciwko okupacji Palestyny przez Izrael.

²⁹ Więcej: S. Rosen, *Israeli Settlements, American Pressure and Peace*, „Jewish Political Studies Review”, tom 24, wiosna 2012, str. 32–44.

osadników ze Strefy Gazy³⁰, nie potępił jednoczesnego pozostawienia zbudowanych osiedli na Zachodnim Brzegu. Dodatkowo zgodził się ze stanowiskiem Izraela, negującym prawo powrotu³¹ Palestyńczyków na zajmowane wcześniej ziemie³².

Prezydentura Baracka Obamy przyniosła najpoważniejsze napięcia w relacjach amerykańsko-izraelskich. Są one spowodowane nie tylko zmianą kursu w polityce bliskowschodniej, którą stara się przeprowadzić obecna administracja, ale także efektem nienajlepszych – jak się wydaje – relacji osobistych między prezydentem Stanów Zjednoczonych a premierem Izraela Benjaminem Netanjahu³³. Warto jednak zwrócić uwagę na paradoks: podczas gdy B. Obama mocniej niż poprzednicy naciska stronę izraelską w kwestii osadnictwa, a wzajemne relacje charakteryzują ciągle kryzysy³⁴, to poziom pomocy finansowej ze strony USA dla Izraela jest obecnie większy, niż w czasie kadencji G.W. Busha.

Rozważając polityczne uwarunkowania polityki USA wobec Izraela nie można pominąć kwestii lobby izraelskiego w Stanach Zjednoczonych³⁵. Jego znaczenie i siła są trudne do oszacowania, a dokładna analiza tego zjawiska mogłaby się opierać raczej na domysłach i przypuszczeniach, a w mniejszym stopniu na faktach. Mimo tego wpływ na politykę bezpieczeństwa USA jest niezaprzeczalny. Odbywa się on w sposób formalny i nieformalny. Proizraelski politolog amerykański Mitchell Bard wskazuje na 3 główne ośrodki izraelskiego lobbingu w USA: Chrześcijanie Zjednoczeni dla Izraela (największa proizraelska organizacja), Amerykańsko-Izraelski Komitet Spraw Publicznych (AIPAC, który lobbuje bezpośrednio i oficjalnie w Kongresie USA) oraz Konferencja Prezydentów

³⁰ J. Morley, *Israeli Withdrawal From Gaza Explained*, „The Washington Post”, 10 sierpnia 2005 r., <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2005/08/10/AR2005081000713.html> (dostęp: 7 października 2013 r.).

³¹ Prawo powrotu uchodźców palestyńskich jest jednym z głównych postulatów władz Autonomii Palestyńskiej w rozmowach w ramach bliskowschodniego procesu pokojowego. Dotyczy on Palestyńczyków, którzy zostawili swoje domostwa na terytorium Izraela w czasie wojny arabsko-izraelskiej w 1948 r. (ok. 900 tys.) oraz wojny sześciodniowej w 1967 r. (ok. 350 tys.). Obecnie terytoria okupowane zamieszkuje ok. 2 mln Palestyńczyków, z czego większość stanowią uchodźcy z terytorium Izraela. Dodatkowo 2 mln zamieszkuje Jordanię i inne sąsiednie państwa.

³² *Bush Praises Sharon's Pullout Proposal*, CNN, 15 kwietnia 2004 r., <http://edition.cnn.com/2004/WORLD/meast/04/14/bush.sharon/> (dostęp: 25 września 2013 r.).

³³ G. Condon, *Personal Frictions Loom Over Obama's Trip to Israel*, *The National Interest*, 19 marca 2013 r., <http://www.nationaljournal.com/personal-frictions-loom-over-obama-s-trip-to-israel-20130319> (dostęp: 24 września 2013 r.).

³⁴ Przykładem może być ogłoszenie przez rząd B. Netanjahu zamiaru kontynuacji rozbudowy osiedli żydowskich o kolejne 1600 domów we wschodniej Jerozolimie w czasie wizyty wiceprezydenta Josepha Bidena w marcu 2010 r., co – według mediów – wywołało duże niezadowolenie B. Obamy.

³⁵ Zob. J. Mearsheimer, S. Walt, *The Israel Lobby...*, *op.cit.*

Głównych Amerykańskich Organizacji Żydowskich³⁶. Nieformalny wpływ buduje przede wszystkim populacja żydowska w Stanach Zjednoczonych, licząca ok. 6,7 mln, co stanowi 2,1 proc. ludności kraju³⁷. Mimo stosunkowo niewielkiej liczebności (dla porównania: w USA mieszka ok. 9,7 mln ludzi pochodzenia polskiego) znaczenie mniejszości żydowskiej jest duże, a to ze względu na koncentrację zamieszkiwania w kluczowych stanach wyborczych (1,18 mln w Kalifornii, 1,36 mln w stanie Nowy Jork, 650 tys. w stanie Floryda, 500 tys. w stanie New Jersey), jej zorganizowanie oraz liczną reprezentację w instytucjach rządowych i stanowych³⁸. Nie bez znaczenia jest też zaplecze finansowe: według danych Amerykańsko-Israelskiego Przedsiębiorstwa Spółdzielczego (założonego w 1993 r. w celu wzmacniania więzi między oboma państwami), w latach 1990–2012 proizraelskie komitety polityczne oraz osoby prywatne przeznaczyły oficjalnie ok. 108 mln dolarów na kampanie wyborcze w USA³⁹.

Prawne podstawy współpracy w obszarze bezpieczeństwa

Współpraca izraelsko-amerykańska aż do połowy lat 70. nie była ujęta w ramy prawne. Dopiero w 1975 r. podpisane zostało porozumienie związane z umową egipsko-izraelską⁴⁰, w którym USA deklarowały swoje przywiązanie do bezpieczeństwa Izraela, gwarantując między innymi zapewnienie dostaw surowców energetycznych.

Instytucjonalizacja kooperacji w obszarze bezpieczeństwa nastąpiła w czasie kadencji R. Reagana. 30 listopada 1981 r. sekretarz obrony USA Caspar Weinberger oraz jego izraelski odpowiednik A. Szaron podpisali porozumienie o współpracy strategicznej⁴¹. W dokumencie tym wskazano na wspólne ćwiczenia wojskowe, koordynację zakupów uzbrojenia oraz współpracę

³⁶ M. Bard, *The Arab Lobby: The Invisible Alliance That Undermines America's Interests in the Middle East*, Broadside Books, Northampton 2011.

³⁷ *Jewish Population in the United States, by State (1899-now)*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/usjewpop.html> (dostęp: 25 września 2013 r.).

³⁸ Dla przykładu, w 109. Kongresie USA (kadencja 2005–2007) było 11 senatorów oraz 26 członków Izby Reprezentantów pochodzenia żydowskiego. Zob.: *Jewish Members of the 109th Congress*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/jewcong109.html> (dostęp: 25 września 2013 r.).

³⁹ *Campaign Contributions: Pro-Israel PAC's, Individuals, & Soft Money (1990–2012)*, <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/israelpacs.html> (dostęp: 24 września 2013 r.).

⁴⁰ *Interim Agreement between Egypt and Israel*, 1 września 1975 r., <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Peace/eginterim75.html> (dostęp: 25 września 2013 r.).

⁴¹ *Memorandum of Understanding between the Government of the United States and the Government of Israel on Strategic Cooperation*, 30 listopada 1981 r., http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/US-Israel/Strategic_Coop_MOU_of_81.html (dostęp: 26 września 2013 r.).

w rozwoju technologii wojskowych jako pola możliwej kooperacji. Utworzono również (w 1983 r.) Wspólną Grupę Wojskowo-Polityczną⁴², której zadaniem była implementacja postanowień porozumienia. W 1987 r. administracja R. Reagana przyznała Izraelowi status „głównego sojusznika spoza NATO” (obok Australii, Japonii, Egiptu i Korei Południowej)⁴³. Został on potwierdzony przez Kongres w 1988 r. Status ten daje państwu przywilej dostępu do szerszego asortymentu amerykańskiego uzbrojenia do nabycia po preferencyjnych cenach, priorytet w dostawach nadwyżek materiałów z zapasów amerykańskiej armii oraz udział we wspólnych programach badawczych i inicjatywach antyterrorystycznych. Dodatkowo firmy zbrojeniowe z takich państw otrzymują preferencje w przetargach organizowanych przez Siły Zbrojne USA⁴⁴. W 2001 r. oba państwa utworzyły forum pod nazwą „międzyresortowy dialog strategiczny”, którego celem jest dyskutowanie aspektów długoterminowej współpracy USA i Izraela. Dialog ten został zawieszony w 2003 r., ale wznowiony w 2005 r.⁴⁵.

W 2012 r. prezydent B. Obama podpisał ustawę o zaawansowanej współpracy w obszarze bezpieczeństwa pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Izraelem⁴⁶. Dokument ten wskazuje, że USA będą m.in. pomagać w utrzymaniu przewagi jakościowej sił zbrojnych Izraela względem sąsiadów, wetaować antyizraelskie rezolucje w ONZ, wspierać prawo Izraela do samoobrony, a także prowadzić wspólne badania technologiczne oraz ćwiczenia.

W Kongresie USA trwają natomiast prace legislacyjne nad Ustawą o strategicznym partnerstwie między Stanami Zjednoczonymi a Izraelem⁴⁷. Sponsorowany przez AIPAC projekt przewiduje m.in. zwiększenie dyspozycyjności amerykańskiego uzbrojenia przekazanego do Izraela oraz wsparcia USA dla systemu obrony przeciwrakietowej Iron Dome. Trudno w tej chwili przesądzić, czy zostanie ona przyjęta przez Kongres i podpisana przez prezydenta B. Obamę, gdyż obecnie (stan na 1 października 2013 r.) znajduje się ona we wstępnej fazie procesu legislacyjnego.

⁴² *US-Israel Relations*, Global Security, <http://www.globalsecurity.org/military/world/israel/forrel-us.htm> (dostęp: 26 września 2013 r.).

⁴³ D. Fisher, *U.S. Is Granting Israel Non-NATO Ally Status: Move Should Bring Strategic and Economic Gains, Shamir Says; Egypt Gets Same Rating*, „Los Angeles Times”, 16 lutego 1987 r., http://articles.latimes.com/1987-02-16/news/mn-2391_1_egypt-non-nato-ally (dostęp: 26 września 2013 r.).

⁴⁴ J. Mearsheimer, S. Walt, *The Israel Lobby...*, *op.cit.*, s. 33.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 34.

⁴⁶ *U.S.-Israel Enhanced Security Cooperation Act*, <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/PLAW-112publ150/pdf/PLAW-112publ150.pdf> (dostęp: 30 września 2013 r.).

⁴⁷ *The United States-Israel Strategic Partnership Act of 2013*, <http://beta.congress.gov/bill/113th/house-bill/938/text> (dostęp: 30 września 2013 r.).

Wsparcie finansowe USA wobec Izraela

Izrael jest jednym z największych odbiorców pomocy finansowej USA po II wojnie światowej. Obecnie praktycznie całość środków przekazywanych przez Stany Zjednoczone temu państwu jest przeznaczana na cele militarne. Wcześniej, tj. przed 1974 r., pomoc ta miała charakter bardziej cywilny, a kwoty przekazywane na cele wojskowe były pożyczkami, a nie grantami, jak to ma miejsce obecnie. Dla porównania, w 1973 r. łączna pomoc finansowa wyniosła prawie 500 mln dolarów, z czego jedynie 50 mln stanowiło grant na cele gospodarcze, podczas gdy w 2013 r. kwota ta wyniosła 3,15 mld dolarów, która w 99 proc. stanowiła bezzwrotny grant militarny⁴⁸. Momentem przełomowym była wojna Jom Kippur w 1973 r. Pod presją USA Izrael wycofał się częściowo ze zdobytych terytoriów, ale częścią amerykańskich gwarancji bezpieczeństwa stała się pomoc wojskowa. W 1974 r. Izrael otrzymał grant w wysokości 1,5 mld dolarów. W kolejnych latach kwota ta oscylowała w granicach 500–750 mln dolarów, by w latach 1985–1999 utrzymywać się na poziomie ok. 1,5–1,8 mld dolarów. Od 2002 r. roczna wysokość grantu militarnego stale przekracza 2 mld dolarów. Łączna pomoc finansowa USA dla Izraela wyniosła ok. 115 mld dolarów.

Obecne finansowanie potrzeb militarnych Izraela przez USA odbywa się na podstawie 10-letniej umowy podpisanej 16 sierpnia 2007 r. przez administrację G. W. Busha oraz rząd Jehudy Olmerta⁴⁹. Stanowi ona, że 26,3 proc. sumy pomocy amerykańskiej może zostać przez Izrael wydatkowane na uzbrojenie produkowane w tym kraju. Jest to unikatowe rozwiązanie: żaden inny odbiorca amerykańskiej pomocy wojskowej nie ma przywileju wykorzystania pieniędzy z budżetu USA na rozwój własnego przemysłu zbrojeniowego. Warto dodać, że pomoc dla Izraela stanowi 52 proc. amerykańskiego programu *Foreign Military Financing* (FMF) oraz 20–25 proc. budżetu obronnego Izraela⁵⁰.

⁴⁸ J. Sharp, *U.S. Foreign Aid to Israel*, Congressional Research Service, 11 kwietnia 2013 r., <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf> (dostęp: 2 października 2013 r.).

⁴⁹ *Signing of Memorandum of Understanding between Israel and the United States*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych Izraela, 16 sierpnia 2007 r., <http://www.mfa.gov.il/mfa/pressroom/2007/pages/signing%20of%20memorandum%20of%20understanding%20between%20israel%20and%20the%20united%20states%2016-aug-2007.aspx> (dostęp: 2 października 2013 r.).

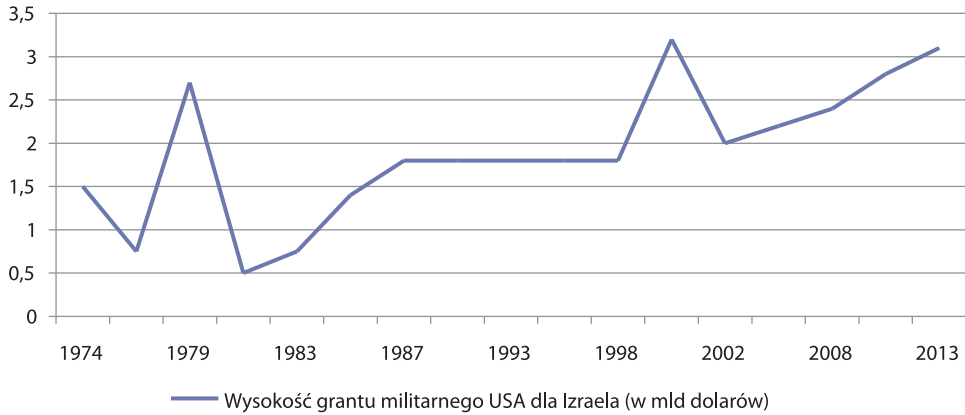
⁵⁰ J. Sharp, *U.S. Foreign Aid...*, *op.cit.*

Tabela 1. Amerykańska bezpośrednia pomoc finansowa dla Izraela w latach 1974–2013 w mln dolarów

Rok	Pożyczka na cele wojskowe	Grant na cele wojskowe	Pożyczka na cele ekonomiczne	Grant na cele ekonomiczne	Pomoc całkowita
1974	982	1500		50	2621
1975	200	100		344	778
1976	750	750	225	475	2337
1977	500	500	245	490	1762
1978	500	500	260	525	1822
1979	2700	1300	260	525	4888
1980	500	500	260	525	2121
1981	900	500		764	2413
1982	850	550		806	2250
1983	950	750		785	2505
1984	850	850		910	2631
1985		1400		1950	3376
1986		1722		1898	3663
1987		1800		1200	3040
1988		1800		1200	3043
1989		1800		1200	3045
1990		1792		1194	3034
1991		1800		1850	3712
1992		1800		1200	3100
1993		1800		1200	3103
1994		1800		1200	3097
1995		1800		1200	3102
1996		1800		1200	3144
1997		1800		1200	3132
1998		1800		1200	3080
1999		1860		1080	3010
2000		3120		949	4131
2001		1975		838	2876
2002		2040		720	2850
2003		3086		596	3745
2004		2147		477	2678
2005		2202		357	2612
2006		2257		237	2534
2007		2340		120	2503
2008		2380			2423
2009		2550			2583
2010		2775			2803
2011		3000			3029
2012		3075			3098
2013		3100			3115

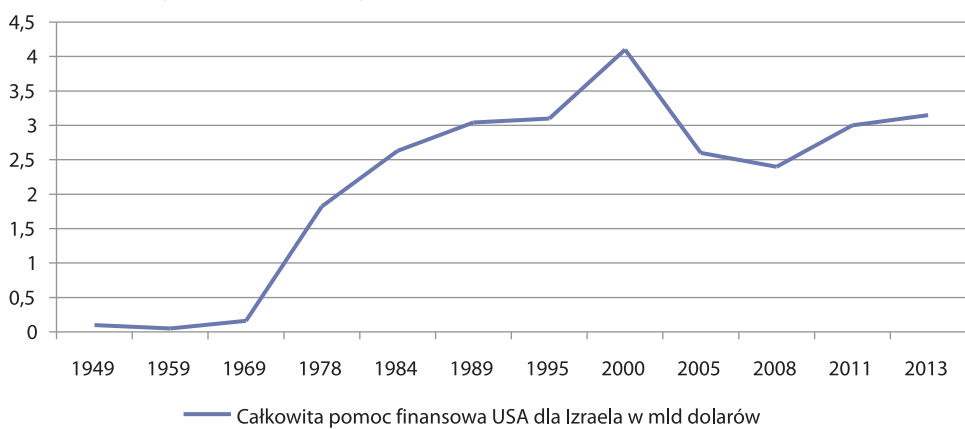
Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Sharp, *U.S. Foreign Aid to Israel*, Congressional Research Service, 11 kwietnia 2013 r., <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33222.pdf> (dostęp: 2 października 2013 r.)

Wykres 1. Amerykańskie granty militarne dla Izraela w latach 1974–2013 (w mld dolarów)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Sharp, *U.S. Foreign Aid to Israel*, op.cit.

Wykres 2. Całkowita amerykańska pomoc finansowa dla Izraela w latach 1948–2013 (w mld dolarów)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Sharp, *U.S. Foreign Aid to Israel*, op.cit.

Oprócz pomocy w ramach FMF Stany Zjednoczone finansują dodatkowo konkretne programy wojskowe. Najlepszym przykładem jest rozwój izraelskiego systemu obrony przeciwrakietowej. W latach 2006–2012 nakłady z budżetu federalnego przeznaczone na rozwój izraelskiej obrony przeciwrakietowej (systemy Arrow, Iron Dome oraz David's Sling) wyniosły ok. 1,45 mld dolarów⁵¹.

⁵¹ Więcej zob.: P. Pacuła, *Obrona przeciwrakietowa Izraela i Japonii*, „Bezpieczeństwo Narodowe”, nr 25, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, Warszawa 2013, s. 43–55.

Praktyczne aspekty współpracy obronnej

Amerykańskie wsparcie dla Izraela nie ogranicza się jedynie do pomocy finansowej. Równie ważne są jej praktyczne aspekty, obejmujące przede wszystkim sprzedaż nowoczesnego uzbrojenia, wspólne ćwiczenia wojskowe, wspólne badania i rozwój technologii wojskowych oraz współpracę wywiadowczą. Wraz z rozwojem zdolności państwa izraelskiego korzyści z tej kooperacji stawały się coraz bardziej obopólne.

Główną zasadą przyświecającą pomocy wojskowej USA dla Izraela jest utrzymanie przez to państwo przewagi jakościowej sił zbrojnych (*qualitative military edge*) nad zagrażającymi mu państwami arabskimi i Iranem⁵². Stoi za nią przekonanie, że Izrael, dysponujący niewielkim terytorium i ograniczonymi – w porównaniu do swoich adwersarzy – zasobami ludzkimi, musi zrekompensować te czynniki przewagą technologiczną. Przywiązanie władz w Waszyngtonie do tej zasady zostało zapisane w umowach o współpracy z Izraelem, w tym m.in. w cytowanej wcześniej Ustawie o zaawansowanej współpracy w obszarze bezpieczeństwa pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Izraelem⁵³. Przyjmuje się, że zasada ta zaczęła być w pełni świadomie i efektywnie stosowana od przełomu w relacjach izraelsko-amerykańskich, jaki nastąpił w 1967 r. Wcześniej sprzedaż nowoczesnego amerykańskiego uzbrojenia do Izraela (jak np. system obrony przeciwrakietowej MIM-23 Hawk⁵⁴ oraz czołgów M48 Patton i samolotów Douglas A-4 Skyhawk) była wyjątkiem, a nie regułą.

W 1968 r. prezydent L. Johnson zaaprobował sprzedaż do Izraela nowoczesnych samolotów F-4 Phantom II⁵⁵. Godna uwagi jest przeprowadzona przez USA w 1973 r. w czasie wojny Jom Kippur operacja „Nickel Grass”, której celem była dostawa uzbrojenia i zapasów dla walczących z przeważającymi siłami wojsk izraelskich⁵⁶. W czasie 22 dni siły transportowe USA zaopatrzyły Izrael w ponad 22 tys. t uzbrojenia, w tym czołgi, artylerię i amu-

⁵² Więcej zob.: W. Wunderle, A. Briere, *U.S. Foreign Policy and Israel's Qualitative Military Edge: The Need for a Common Vision*, Washington Institute, styczeń 2008 r., <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/u.s.-foreign-policy-and-israels-qualitative-military-edge-the-need-for-a-co> (dostęp: 7 października 2013 r.).

⁵³ *U.S.-Israel Enhanced Security Cooperation Act...*, *op.cit.*

⁵⁴ Pierwsza bateria Hawk została rozmieszczona w Izraelu w marcu 1965 r.

⁵⁵ Więcej zob.: A. Ben-Zwi, *Lyndon B. Johnson and the Politics of Arms Sales to Israel: In the Shadow of the Hawk (Israeli History, Politics and Society)*, Routledge, Londyn 2004.

⁵⁶ Więcej: K. Robertson, *Operation Nickel Grass: The Airlift to Israel and Coronation of the C-5 Galaxy, October-November 1973*, AMC Museum Foundation, Dover 2000.

nicję, 33 tys. t innego sprzętu oraz 40 samolotów F-4 Phantom, 36 samolotów A-4 Skyhawks oraz 12 C-130 Hercules. Skala zaangażowania USA w tę wojnę skłoniła państwa arabskie do nałożenia całkowitego embarga na dostawę ropy naftowej do Stanów Zjednoczonych i niektórych państw Europy Zachodniej, co wywołało „szok paliwowy”⁵⁷.

W ciągu ostatnich 40 lat USA wyposażyły Siły Obrony Izraela w najnowocześniejszy sprzęt, niedostępny dla większości państw na świecie. Można tu wymienić karabiny automatyczne M4A1 i M16, karabiny snajperskie M24 i SR-25, samoloty wielozadaniowe F-15 Eagle i F-16 Fighting Falcon, helikoptery szturmowe AH-1 Cobra i AH-64 Apache. 19 kwietnia 2013 r. sekretarz obrony USA Chuck Hagel zapowiedział sprzedaż do Izraela kolejnej transzy uzbrojenia o wartości kilku miliardów dolarów⁵⁸. Umowa dotyczyć będzie między innymi ultranowoczesnych helikopterów hybrydowych V22 Osprey, które charakteryzują się zdolnością do pionowego startu i lądowania, ale rozwijają znacznie większą prędkość niż klasyczne śmigłowce. Izrael będzie pierwszym państwem, które otrzyma tego typu sprzęt. Dodatkowo USA sprzedadzą również Izraelowi nieokreśloną liczbę samolotów tankowania powietrznego KC-135, które w znaczny sposób zwiększą możliwości operacyjne Izraelskich Sił Powietrznych. Warto również dodać, że w 2010 r. uzgodniono sprzedaż do Izraela projektowanych samolotów wielozadaniowych F-35 JSF. Używając środków z FMF państwo to otrzyma do 2016–2017 r. 19 samolotów, z opcją zakupu kolejnych eskadr (do 75 sztuk łącznie) w późniejszym okresie⁵⁹. Należy również podkreślić stałą współpracę z USA w rozwijaniu systemów obrony przeciwrakietowej Izraela⁶⁰.

W latach 80. rząd w Tel Awiwie przekonał Stany Zjednoczone o konieczności zbudowania na terytorium Izraela amerykańskich baz i składów uzbrojenia, które mogłyby być użyte w razie zagrożenia. Początkowa wartość sprzętu przechowywanego w Izraelu wynosiła 100 mln dolarów, a obecna

⁵⁷ „Szokiem paliwowym” nazywany jest kryzys gospodarczy, który rozpoczął się w 1973 r. z powodu skokowego wzrostu cen ropy naftowej (o 600 proc. z ok. 6 dolarów za baryłkę do 35), wywołanego embargiem na eksport tego surowca przez państwa arabskie do USA i państw Europy Zachodniej, popierających Izrael w wojnie Jom Kippur. Ukazał on zgubne skutki uzależnienia państw rozwiniętych od dostaw ropy z Bliskiego Wschodu i przyczynił się zarówno do poszukiwania alternatywnych źródeł zaopatrzenia w surowce energetyczne, jak i wzrostu świadomości wśród społeczeństw zachodnich, dotyczącej konieczności oszczędniejszego gospodarowania zasobami energii.

⁵⁸ C. Pellerin, *Hagel, Yaalon Finalize New Israel Military Capabilities*, Defense News, 22 kwietnia 2013 r., <http://www.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=119838> (dostęp: 8 października 2013 r.).

⁵⁹ *Israeli Plans to Buy F-35s Moving Forward*, Defense Industry Daily, 25 kwietnia 2013 r., <http://www.youtube.com/watch?v=jlXXVwCiiWE> (dostęp: 7 października 2013 r.).

⁶⁰ P. Pacuła, *Obrona przeciwrakietowa Izraela i Japonii...*, *op.cit.*

oscyluje wokół kwoty 1,2 mld dolarów. Oficjalnie sprzęt ten należy do USA, jednak Izrael może go użyć w działaniach zbrojnych. Stało się tak między innymi w czasie operacji izraelskiej w Libanie w 2006 r.

Ważnym polem współpracy jest wzajemne udostępnianie informacji wywiadowczych. Służą to nie tylko Izraelowi, ale również interesom USA. Warto tu przypomnieć spektakularne dokonania Mossadu z lat 60., takich jak zdobycie egzemplarza radzieckiego MIG-21 w 1966 r., stacji radarowej P-12 w 1967 r. oraz kradzież planów francuskiego samolotu wielozadaniowego Dassault Mirage 5 w 1967 r. Te zdobycze zostały udostępnione amerykańskiemu sojusznikom. Szczegóły współpracy CIA i Mossadu nie są dostępne w otwartych źródłach⁶¹, niemniej od czasu do czasu pojawiają się informacje potwierdzające jej skuteczność. Przykładem może być atak cybernetyczny na program nuklearny Iranu za pomocą wirusa *Stuxnet*, który – według mediów – został opracowany przez specjalistów amerykańskich i izraelskich⁶².

Siły Obrony Izraela odbywają również regularne ćwiczenia wojskowe z Siłami Zbrojnymi USA.

Sojusz z Izraelem a polityka USA na Bliskim Wschodzie (na wybranych przykładach)

Od zakończenia II wojny światowej, która zakończyła okres izolacjonizmu Stanów Zjednoczonych i uczyniła je globalnym mocarstwem, Bliski Wschód stanowi jeden z kluczowych obszarów zainteresowania USA⁶³. Obowiązująca obecnie interpretacja amerykańskich priorytetów w tym regionie została przedstawiona przez prezydenta B. Obamę w czasie przemówienia na forum ONZ 24 września 2013 r. Określił on wówczas nastę-

⁶¹ Zob. E. Kahana, *Mossad-CIA Cooperation*, „International Journal of Intelligence and Counterintelligence”, tom 14, nr 3, 2001, s. 409–420.

⁶² J. Hudson, *Israeli Spies Want Credit on Stuxnet*, Atlantic Wire, 8 czerwca 2012 r., <http://www.theatlanticwire.com/global/2012/06/israeli-spies-want-credit-stuxnet/53354/> (dostęp: 2 października 2013 r.).

⁶³ Zob. np.: N. Chomsky, G. Achcar, *Perilous Power: The Middle East and U.S. Foreign Policy*, Penguin Books Ltd, Londyn 2007; G. Rose (red.), *The United States and the Middle East*, Foreign Affairs Books, styczeń 2001 r.; D. Ross, J. Jeffrey, *Obama II and the Middle East. Strategic Objectives for U.S. Policy*, Washington Institute Strategic Report, marzec 2013, <http://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/StrategicReport12.pdf> (dostęp: 4 października 2013 r.); A. Garfinkle, *Redefining U.S. Interests in the Middle East*, Foreign Policy Research Institute, październik 2008, <http://www.fpri.org/enotes/200810.garfinkle.redefiningusinterestsmiddleeast.html> (dostęp: 4 października 2013 r.).

pujące cele Stanów Zjednoczonych w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej:

- sprzeciw wobec zewnętrznej agresji przeciwko sojusznikom i partnerom (przywołanie pierwszej wojny w Zatoce Perskiej);
- zapewnienie swobodnego przepływu surowców energetycznych z tego regionu do pozostałych części świata (mimo zmniejszającego się uzależnienia USA od ich dostaw z Bliskiego Wschodu, zakłócenie dostaw do innych państw może zdestabilizować światową gospodarkę, co będzie miało również wpływ na sytuację gospodarczą Stanów Zjednoczonych);
- rozbicie siatek terrorystycznych zagrażających społeczeństwu amerykańskiemu;
- zwalczanie proliferacji i produkcji broni masowego rażenia⁶⁴.

Sojusz z Izraelem stanowi filar polityki USA w regionie, wpływając na możliwości realizacji interesów amerykańskich na Bliskim Wschodzie i sposoby ich osiągnięcia. Z jednej strony, izraelskie władze stanowią stałe oparcie polityczne, wojskowe i wywiadowcze dla USA. Z drugiej jednak, utrzymywanie ścisłych więzi amerykańsko-izraelskich zwiększa niechęć wobec Stanów Zjednoczonych w państwach muzułmańskich, co utrudnia np. odgrywanie przez władze w Waszyngtonie roli mediatora w bliskowschodnim procesie pokojowym.

Zrównoważenie tego efektu bywa dla Stanów Zjednoczonych kosztowne, czego przykładem jest polityka USA wobec Egiptu⁶⁵. Amerykańska administracja ma świadomość, że trwały pokój egipsko-izraelski jest jednym z warunków *sine qua non* zapewnienia bezpieczeństwa Izraela i stabilizacji w regionie. Dowodziły tego m.in. kryzysy z 1956, 1967 i 1973 r. Dlatego, gdy pojawiła się szansa „wyciągnięcia” Egiptu z orbity wpływów ZSRR, Stany Zjednoczone zdecydowały się zaangażować politycznie i ekonomicznie w ten proces. Uzyskanie zgody władz egipskich na zawarcie trwałego pokoju z Izraelem zostało uwarunkowane m.in. zobowiązaniem USA do udzielenia Egiptowi pomocy finansowej na poziomie ok. 1,3 mld dolarów rocznie. Środki te są przeznaczane przede wszystkim na zakup uzbrojenia dla egipskiej armii oraz na szkolenia. Łącznie na pomoc dla Egiptu w la-

⁶⁴ *Remarks by President Obama in Address to the United Nations General Assembly*, Biały Dom, 24 września 2013 r., <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2013/09/24/remarks-president-obama-address-united-nations-general-assembly> (dostęp: 3 października 2013 r.).

⁶⁵ Zob.: W. Burns, *Economic Aid and American Policy Toward Egypt, 1955–1981*, State University of Albany, Nowy Jork 1985.

tach 1948–2013 Stany Zjednoczone przeznaczyły ponad 70 mld dolarów⁶⁶. Pomoc ta była przez wiele lat uznawana za bezwarunkową⁶⁷, jednak zamach stanu przeprowadzony 3 lipca 2013 r. przez Siły Zbrojne Egiptu, w rezultacie którego aresztowano i pozbawiono urzędu legalnie wybranego prezydenta Muhammada Mursiego, spowodował częściowe zawieszenie przez USA pomocy finansowej dla Egiptu⁶⁸. Trudno przy tym jednoznacznie ocenić możliwe konsekwencje tego posunięcia zarówno dla interesów Stanów Zjednoczonych, jak i dla bezpieczeństwa regionu i Izraela, szczególnie, że może mieć ono czasowy charakter.

Sojusz z Izraelem i spowodowany tym regionalny antyamerykanizm wpływa na zdolności USA w zwalczaniu terroryzmu. Oczywiście, działania antyterrorystyczne Izraela, często skuteczne, są zbieżne z amerykańskimi⁶⁹. Niemniej nierozwiązany konflikt palestyńsko-izraelski jest jednym z ważnych czynników nakręcających spiralę przemocy. Mimo wysiłków mediacyjnych Stany Zjednoczone są postrzegane w świecie arabskim jako współodpowiedzialne za brak rozstrzygnięcia w bliskowschodnim procesie pokojowym. Kraje arabskie uważają, że USA powinny zwiększyć presję na Izrael w kwestii zaprzestania rozbudowy osiedli, co wydaje się być jedną z kluczowych przeszkód w osiągnięciu porozumienia⁷⁰. Można założyć, że zakończenie sporu delegitymizowałoby w znaczący sposób działania grup terrorystycznych (np. Hamasu czy Hezbollahu) i zmniejszyło antyamerykańskie nastroje na Bliskim Wschodzie. To z kolei wpływałoby na zmniejszenie poparcia i utrudnienie działań Al-Kaidzie, zagrażającej bezpośrednio bezpieczeństwu narodowemu USA⁷¹.

⁶⁶ J. Sharp, *Egypt: Background and U.S. Relations*, Congressional Research Service, 27 czerwca 2013 r., <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf> (dostęp: 2 października 2013 r.).

⁶⁷ Mówił o tym m.in. ówczesny sekretarz obrony USA Robert Gates podczas wizyty w Kairze w 2009 r., zob: *Press Conference with Secretary of Defense Robert Gates at Cairo, Egypt*, Departament Obrony USA, 5 maja 2009 r., <http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=4414> (dostęp: 7 października 2013 r.).

⁶⁸ E. Labott, *US suspends significant military aid to Egypt*, CNN, 9 października 2013 r. <http://edition.cnn.com/2013/10/09/world/meast/us-egypt-aid/> (dostęp: 7 listopada 2013 r.).

⁶⁹ Zob. D. Byman, *A High Price: the Triumphs and Failures of Israeli Counterterrorism*, Oxford University Press, Nowy Jork 2011.

⁷⁰ Zob. np.: I. Black, *Arab League Urges U.S. to Call Halt on Israeli Settlements*, „The Guardian”, 9 października 2010 r., <http://www.theguardian.com/world/2010/oct/09/arab-league-palestinian-israel> (dostęp: 3 października 2013 r.).

⁷¹ L. Walzer, *The Israeli-US Relations: Impact on U.S. National Interests*, Naval Postgraduate School, czerwiec 2007, <https://www.hsdl.org/?view&did=703249> (dostęp: 3 października 2013 r.).

Bliskie związki z Izraelem warunkują również politykę USA wobec Iranu⁷², choć można przypuszczać, że relacje amerykańsko-irańskie byłyby napięte również bez udziału czynnika izraelskiego. Jest jednak pewne, że stała presja władz w Tel Awiwie, wskazujących na egzystencjalne zagrożenie ze strony irańskiego programu nuklearnego, wpływa na bardziej zdecydowane – od np. państw Unii Europejskiej – stanowisko Stanów Zjednoczonych wobec Iranu. Warto dodać, że społeczeństwo amerykańskie wskazuje na Iran jako największego wroga USA⁷³. W tym kontekście obecna próba przełamania impasu w relacjach Iranu ze światem zachodnim podjęta przez nowego prezydenta Iranu Hassana Rouhaniego może stanowić wyzwanie dla relacji amerykańsko-izraelskich. Sprawa irańskiego programu nuklearnego jest przykładem, w którym interes narodowy USA (uzyskanie rozsądnego kompromisu z Iranem i odblokowanie relacji) zderza się z interesem Izraela, który za akceptowalną uzna tylko i wyłącznie całkowitą rezygnację Iranu z jakiegokolwiek formy programu jądrowego.

Podsumowanie

Sojusz amerykańsko-izraelski ma swoje korzenie w czasach zimnej wojny. Postępujące wpływy ZSRR w państwach arabskich USA równoważyły poprzez znaczące wsparcie dla Izraela. Jednocześnie przez ostatnie 40 lat Stany Zjednoczone zdołały zbudować sojusze z państwami arabskimi (Arabia Saudyjska, Kuwejt, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Bahrajn), sprzedając tam swoje uzbrojenie i inne towary (w 2011 r. wartość eksportu amerykańskiego na Bliski Wschód osiągnęła rekordowe 56 mld dolarów⁷⁴) i doprowadziły do względnej normalizacji stosunków Izraela z większością sąsiadów (przede wszystkim z Egiptem i Jordanią). W USA trwa ustawiczna debata na temat bilansu zysków i strat z utrzymywania ścisłych relacji z Izraelem, które z pewnością ograniczają elastyczność polityki Stanów Zjednoczonych

⁷² Więcej zob.: M. Lynch, *Upheaval: U.S. Policy Toward Iran in the Changing Middle East*, Center for a New American Security, maj 2011.

⁷³ *Americans Consider Iran to be U.S.'s Greatest Enemy, Poll Shows*, „The Haaretz”, 20 lutego 2012 r., <http://www.haaretz.com/news/middle-east/americans-consider-iran-to-be-u-s-s-greatest-enemy-poll-shows-1.413839> (dostęp: 3 października 2013 r.).

⁷⁴ M. Eisenstadt, *Friends with Benefits: Why the U.S.-Israeli Alliance is Good for America*, Washington Institute, 7 listopada 2012 r., <http://www.washingtoninstitute.org/experts/view/eisenstadt-michael> (dostęp: 4 października 2013 r.).

na Bliskim Wschodzie, wpływając również na postrzegania USA w świecie muzułmańskim.

Relacje amerykańsko-izraelskie ewoluują, a ostatnie kilka lat stanowi okres największych napięć dwustronnych od 1967 r. Przyczyną tego jest zarówno podjęta przez administrację B. Obamy próba zmiany polityki bliskowschodniej, jak również zmiany zachodzące w społeczeństwach izraelskich i amerykańskich. Podczas gdy USA w coraz większym stopniu kierują swoją uwagę w kierunku Azji i Pacyfiku, a sentyment proizraelski i wpływy jego lobby spadają, młodzi obywatele Izraela czują się w znacznie większym stopniu niż ich ojcowie i dziadkowie bezpieczni, niezależni i silni. Skłania ich to do przyjęcia bardziej asertywnej postawy wobec USA, czego efektem jest kontynuowanie osadnictwa żydowskiego na terytoriach uważanych przez Palestyńczyków za okupowane, wbrew jasnemu stanowisku amerykańskiej administracji. Między władzami obu państw rośnie nieufność: Izrael obawia się, że USA podejmą z Iranem grę, w której kosztem będzie jego bezpieczeństwo. Z kolei B. Obama nie może mieć pewności, że premier B. Netanjahu nie podejmie jednostronnej akcji zbrojnej, która niezależnie od intencji i postawy Stanów Zjednoczonych wciągnie je w kolejny bliskowschodni konflikt.

Niezależnie od różnic i napięć obie strony są skazane na współpracę. Izrael nie ma alternatywnego sojusznika w świecie zachodnim; nie będą nim kraje UE, w których liczne społeczności muzułmańskie w coraz większym stopniu warunkują postawę ich rządów w sprawach bliskowschodnich. USA z kolei nie znajdą drugiego tak pewnego sojusznika na Bliskim Wschodzie. Nie będą nim kraje arabskie, których struktury władzy – jak pokazała „arabska wiosna” – są kruche i łatwo mogą znaleźć się w rękach radykalnych islamiistów. Trudno więc ryzykować oddanie pewnego atutu na rzecz labilnych korzyści w świecie muzułmańskim. Cementowaniu współpracy amerykańsko-izraelskiej sprzyjają również ściśle więzi wojskowe, w tym przede wszystkim stałe zamówienia na zakup uzbrojenia, na których korzystają amerykańskie koncerny. Ich wpływy są zapewne bardziej skuteczne niż działania zmitologizowanego lobby proizraelskiego. Można zatem przypuszczać, że mimo kosztów ponoszonych przez USA na Bliskim Wschodzie, Izrael pozostanie ich głównym sojusznikiem w regionie w dającej się przewidzieć przyszłości.